

С. С. Лук'яненко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

**Афіксоподібні форманти
як складова теоретико-методологічної бази
лекційного курсу «Вступ до мовознавства»
(радянський період)**

Лук'яненко С. С. Афіксоподібні форманти як складова теоретико-методологічної бази лекційного курсу «Вступ до мовознавства» (радянський період). Стаття містить аналіз репрезентації дискусійного поняття афіксоподібних формантів у структурі лекційного курсу «Вступ до мовознавства». Простежено еволюцію поглядів на афіксоїди в парадигмі вітчизняного та зарубіжного мовознавства, розглянуто відображення цієї проблеми в підручниках та посібниках 1960-х – початку 1990-х рр., виданих для потреб східнослов'янської вищої школи.

Ключові слова: *вступ до мовознавства, навчальна література, лінгвістична термінологія, афіксоподібний формант, афіксоїд, суфіксоїд, префіксоїд.*

Лукьяненко С. С. Аффиксоподобные форманты как составляющая теоретико-методологической базы лекционного курса «Введение в языкознание» (советский период). Статья содержит анализ репрезентации дискуссионного понятия аффиксоподобных формантов в структуре лекционного курса «Введение в языкознание». Мы проследили эволюцию взглядов на аффиксоиды в парадигме отечественного и зарубежного языкознания, рассмотрели отображение этой проблемы в учебниках и учебных пособиях 1960-х – 1990-х гг., изданных для потребностей восточнославянской высшей школы.

Ключевые слова: *введение в языкознание, учебная литература, лингвистическая терминология, аффиксоподобный формант, аффиксоид, суффиксоид, префиксоид.*

Lukyanenko S. S. Affixoid Formants as a Component of Theoretical and Methodological Basis of the Course of Lectures "Introduction to Linguistics" (Soviet Period). Representation of the debatable concept of affixoid formants in the structure of the course of lectures "Introduction to Linguistics" is analysed in the article. Evolution of the opinions about affixoids within the paradigm of national and foreign linguistics was retraced; reflection of this problem in the textbooks and handbooks of 1960s – at the beginning of 1990s, which were issued for the needs of the East Slavonic higher school, is examined.

Key words: *introduction to linguistics, educational literature, linguistic terminology, affixoid formant, affixoid, suffixoid, prefixoid.*

У процесі підготовки студентів філологічних спеціальностей курс «Вступ до мовознавства» займає особливе місце: ознайомлюючи слухачів з основними поняттями сучасного мовознавства та відповідною термінологією, він виконує функцію базової дисципліни всього лінгвістичного циклу. Масштабність завдання неминує породжує протиріччя між великою кількістю різноманітної інформації та обмеженими можливостями для її представлення. Особливі труднощі виникають у випадках, коли поняття протягом десятиліть є предметом дискусії, а отже мають неоднозначне трактування. До таких належить явище *афіксоподібних формантів* (напівафіксів, афіксоїдів, міжнародних (інтернаціональних) терміноелементів тощо).

Застосування тих або інших підходів при вивченні лінгвістичних дисциплін, місце

й роль окремих понять у структурі курсів, специфіка розкриття певних тем – ці та подібні питання традиційно представлені в межах *лінгводидактики*, зокрема таких її відгалужень, як вивчення рідної/іноземної мов, перекладацької та комп'ютерної лінгводидактики тощо. І все ж, проблему вважаємо швидше «міждисциплінарною», не дотичною лише до одного напрямку: всі теоретичні здобутки наукового пізнання світу в адаптованому форматі повинні ставати надбанням студентської та учнівської аудиторії. В цьому ракурсі важливим моментом стає ґрунтовний аналіз виникнення та еволюції явища, представлений, переважно, «науковою» літературою, а також його наступна екстраполяція у виданнях навчального характеру. Сказане стосується відображення загальнолінгвістичних проблем, методів, підходів у струк-

турі всіх дисциплін філологічного циклу. Однак аналіз публікацій останніх десятиліть свідчить, що чимало напрямків, за винятком хіба що рідної та іноземної мов (включно з методикою їхнього викладання як спеціальною дисципліною філологічної освіти), а також теорії та практики перекладу представлені в цьому ракурсі недостатньо або й не досліджувалися взагалі. Серед студій останніх років згадаємо роботу І. Морозової, присвячену соціолінгвістичним моделям в межах дисципліни «Лінгвокраїнознавство» [25], та розвідку А. Ярхо, стосовну порівняльно-історичного методу як складової частини курсу «Вступ до германської філології» [43]. Що стосується навчального курсу «Вступ до мовознавства», то вказана проблематика поки що не стала предметом спеціальних розвідок. Отже, вважаємо *актуальною* спробу дослідження еволюції поняття афіксоподібних формантів та його проекції у структурі зазначеної дисципліни.

Метою розвідки є аналіз осмислення явища афіксоподібних елементів вітчизняними та зарубіжними науковцями в контексті його подальшого представлення у виданнях зі «Вступу до мовознавства». Зазначена мета передбачає вирішення кількох часткових завдань:

- виявлення особливості курсу «Вступ до мовознавства» в системі вітчизняної лінгвістичної освіти;

- дослідження еволюції поняття афіксоподібних формантів у парадигмі вітчизняного та зарубіжного мовознавства з кінця XIX-го до початку 90-х рр. XX-го ст.;

- аналіз представлення цієї теми в підручниках та посібниках 1960-х – початку 1990-х рр.

Об’єктом дослідження стали афіксоподібні форманти в теоретичній та навчальній літературі кінця XIX-го до початку 90-х рр. XX-го ст.

Курс «Вступ до мовознавства» є одним із найважчих у циклі лінгвістичних дисциплін вищої школи. Наявні труднощі умовно поділяємо на *об’єктивні*, пов’язані зі складністю природної мови та дискусійним характером багатьох понять і термінів, а також *суб’єктивні*, серед яких відзначимо недостатній рівень «вхідних» знань багатьох абітурієнтів та обмежену кількість аудиторних годин. Наслідком такої ситуації, на наш погляд, має бути посилення уваги до різних аспектів *теоретико-методологічної бази* зазначеної дисципліни, у тому числі до її *навчально-методичного забезпечення*. Останнє тради-

ційно представлене: 1) підручниками, посібниками, друкованими конспектами лекцій, матеріалами до практичних занять та ін.; 2) спеціальними роботами, стосовними одного з напрямків мовознавства, рівня мовної системи, конкретних загальнолінгвістичних проблем тощо. Внаслідок низки чинників основним у структурі навчально-методичного забезпечення стає «підручниковий» напрям. В передмовах проаналізованих підручників та посібників (1960-ті – початок 1990-х рр.) перераховано чимало завдань курсу «Вступ до мовознавства»: від знайомства з різноманіттям мов світу – до конкретизації «шкільних» знань про рівні мовної системи та їхні основні одиниці. Однак лише дехто з авторів побіжно згадує про «*обґрунтований відбір*» початкових лінгвістичних знань, засвоєння яких необхідне для професійної підготовки філолога» [15:3]. Логічним розвитком зазначеної «багатовекторності» стає: а) нечітке розуміння поняття «основи лінгвістичних знань», «початкове лінгвістичне знання» та ін. под. і б) фактична відсутність обґрунтування критеріїв «вибору» чи, точніше, «відбору» матеріалів до навчально-методичної літератури, а також шляхів і обсягів їхнього представлення. Незмінною залишається лише вимога доступного, адаптованого екстракту *всієї сучасної теорії мови*. Зауважимо, що незважаючи на більше ніж столітню традицію викладання курсу «Вступ до мовознавства» у вітчизняних навчальних закладах (а якщо брати до уваги «інтегральну» роботу І. Рижського «Вступ до кола словесності» 1806 р. – то й понад двохсотлітню), зазначене питання не було навіть чітко сформульоване.

Спробуємо проаналізувати ситуацію на прикладі *афіксоподібних формантів* – однієї з актуальних та дискусійних ділянок сучасної лінгвістики. Тема виникнення й розвитку дериваційних та словозмінних формантів чи не вперше з’являється в роботах молодогограматиків і близьких до них представників Казанської лінгвістичної школи у 80-х роках XIX-го століття. Перебіг та «механізми» перетворення підпорядкованих членів композитів на префікси й суфікси в контексті загальної теорії історичного розвитку мови розглядають Г. Пауль [29:410–413], М. Крушевський [17:106, 141], К. Бругман [16:18], Ж. Вандрієс [6:163–164], інші науковці [37:157]. В результаті станом на початок 1920-х рр. розуміння зазначеної проблеми виглядало таким чином:

– *першопричиною* формування багатьох суфіксів та префіксів є функціонування колишніх самостійних слів у складі композитів;

– перетворення компонента складного слова на словотворчий елемент відбувається за таких *додаткових умов*: а) регулярного використання в багатьох лексемах; б) наявності у відповідного компонента абстрактного узагальненого значення або, як варіант, його розвиток із конкретного вже в межах складного слова; в) припинення самостійного використання слова;

– важливим є *психологічний чинник* появи афіксів, зокрема перерозподіл уваги мовця між першим та другим компонентами складного слова;

– об'єктивними *критеріями відрізнєння* частин складних слів від афіксів виступають: а) утворення за аналогією, не пов'язані з еволюцією колишніх словосполучень; б) порівняння з подібними за значенням компонентами слів інших мов, які виступають чітко осмисленими афіксами;

– формується уявлення про *три стани мовного форманта*: самостійне слово – частина складного слова – афікс;

– *утворення афіксів* не є справою якогось певного доісторичного періоду – це *постійнодіючий процес*.

І все ж, незважаючи на комплексний підхід до проблеми, дослідники межі століть так чітко й не визначили статусу проміжних станів, у яких перебувають колишні кореневі елементи на шляху перетворення на афікси.

У 20-х–30-х рр. XX-го ст. недосконалість наукової парадигми, яка допускала лише дихотомічну класифікацію дериваційних формантів за принципом «афікс – неафікс», стає все очевиднішою. Відбувається поступове усвідомлення проміжного класу об'єктів, іменованих «суфігованими елементами» (А. Доза, 1922) [2:4], «формами, що комбінуються» (The Oxford English Dictionary, 1933) [3:11], «напівафіксами» (Г. Беккер, 1933) [3:11], «суфіксами у становленні» (А. Десницька, 1935) [37:158].

У вітчизняному мовознавстві кореневі (основні) морфеми, що виконують роль афіксів, стають предметом спеціального дослідження з початку 1950-х рр. [11, 21, 38]. Дискусію розпочала монографія М. Степанової (1953), в якій на матеріалі німецької мови виділені та ґрунтовно опрацьовані поняття *напівафікса (напівпрефікса та напівсуфікса)* та, відповідно, *напівафіксації* як способу словотвору [38:77–79, 135–137, 152–158]. Щоправда, термін «напівафікс» у вітчизня-

ному мовознавстві використовується вже з кінця 1940-х рр. – в роботах М. Степанової (1946, германістика) [37:158] та І. Ошаніна (1947, китайістика) [40:89]. В межах русистики поняття *суфігovanого словоелемента* як морфеми перехідного характеру висунуто В. Виноградовим у 1947 р. [42:92]. Однак, за словами Б. Барткова, «введення нового класу формантів виявилось настільки сміливим і несподіваним, що деякі вчені негативно поставилися як до нового поняття, так і до терміна, що його позначає» [3:11]. Від себе додамо, що з огляду на здобутки кінця XIX-го – першої половини XX-го століть, йшлося, фактично, лише про «термінологічну конкретизацію» відомого явища в контексті подальшого розвитку теорії афіксоподібних елементів. Зауваження, в основному, зводилися до непослідовного маркування статусу компонентів у різних композитах [21:301; 11:42], відсутності структурних відмінностей стосовно інших складних слів [21:301] та/або чітких, специфічно словотвірних, ознак [11:42]. Спостерігаємо дещо парадоксальну ситуацію: визнаючи наявність та, навіть, продуктивність цього способу появи афіксів, критики (тут йдеться про К. Левковську та В. Григор'єва), відмовляються окреслити статус таких «проміжних» випадків [21:302; 11:46–50]. В кінці 1950-х – на початку 1960-х рр. з подачі М. Шанського в русистичі з'являється синонімічний термін «афіксоїд» [41:259; 8:275–276], прийнятий згодом більшістю дослідників в якості паралельної або основної назви.

Протягом 1960-х–70-х років поняття про словотвірні форманти із «проміжними властивостями стосовно афіксів та компонентами складних слів» поступово «набуває права громадянства» в германістиці, англістиці, русистичі, україністиці [3:10–11]. Спостерігаємо формування двох підходів до проблеми афіксоподібних формантів, умовно названих «*навчальним*» та «*науковим*».

Особливістю першого, представленого переважно підручниками/посібниками [8; 30] та статтями у фахових лінгводидактичних журналах [39], стає визнання та популяризація досліджуваного поняття, іноді супроводжувана зауваженнями, коментарями, «власними» прикладами. Однією із ознак узалізації поняття афіксоїдів/напівафіксів стає фіксація в авторитетному словнику лінгвістичних термінів (1976) [31].

В межах «наукового» напрямку виділяємо дві різноспрямовані тенденції:

– *подальшого розвитку теорії афіксоїдів*, представлену, зокрема працями М. Шанського (1968, 1970) [41; 42], В. Цікіна (1979) [40], колективною монографією «Словотвір сучасної української мови» (1979) [34] та низкою інших розвідок;

– *критично-компромісного ставлення* до новопосталих понять і термінів, яскраво виражену в роботах О. Кубрякової (1964, 1965, 1972) [18; 19; 20].

Зауважимо, що аргументація О. Кубрякової не вільна від суперечностей: з одного боку, дослідниця заявляє, що «для виділення нового функціонального розряду немає достатніх підстав» [18:7], але з іншого змушена визнати наявність «словотвірних елементів ... які, будучи пов'язані за своїм походженням з конкретно кореневою морфемою ... набувають з часом інших функцій» [20:40]. Вихід із ситуації бачиться у тому, щоб «... обмежитися вказівкою на міру відходу цієї морфеми від її самостійного корелята як певного етапу на шляху поступового перетворення на афікс» [20:45–46] або описувати їх «... як особливі типи префіксальних та суфіксальних моделей...» [19:369]. Таким чином, афіксоподібні форманти на початку 1970-х рр. залишаються предметом дискусійного обговорення. Опосередковано цьому сприяли й заяви безумовних прихильників нових одиниць: М. Шанський в 1970-му році пише, що до цього часу «афіксоїди в російській мові майже не вивчалися...» [41:261]. Втім, така характеристика, на наш погляд, є, швидше, своєрідним заклик до інтенсифікації роботи у цьому напрямку, що, власне, й було зроблено протягом 1970-х і, особливо, 1980-х рр... В дослідженнях 1970-х рр. з'являються подібні до наведених, але в той же час і дещо відмінні поняття *сегментеми* (*морфосегментеми*) [22:31], *препозитивного* або *постпозитивного міжнародного блока* [1:36], *радиксоїда*, який пропонується відрізнити від *напівафікса* [33:52–54] тощо, які свідчать про продовження творчих пошуків.

Невизначеним, на думку М. Степанової, залишається питання напівафіксів і в кінці 1970-х рр. [32:147]. Разом з тим, згадана «дискусійність» та плюралізм думок не заважають, наприклад, появі термінів «суфіксоїдність (основ складних слів)», «пре/суфіксоїдні основи» тощо в академічній роботі зі словотвору української мови (1979) [34:320–322]. Знаковою для досліджуваного періоду вважаємо заяву М. Степанової (1968): «суперечливі моменти стосуються в більшості випадків *термінологічного забезпечення*, оскільки промі-

жне положення серед морфем ... «напівафікса» ... визнається всіма» [36:104–105].

Спробуємо тепер екстраполювати наведені «наукові» та «педагогічні» здобутки на їхнє відображення в навчально-методичних працях курсу «Вступ до мовознавства». «Напівафіксальні» суперечки середини 50-х – середини 60-х рр., ймовірно, стали серйозним стримуючим чинником: на сторінках літератури 1960-х рр. відповідних понять та термінів не зустрічаємо. В підручнику Р. Будагова знаходимо лише спробу показати історію виникнення дериваційних та словозмінних формантів [5:232–233]. Ситуація поступово змінюється у виданнях 1970-х рр.: з'являється тенденція відображення переходу самостійних слів (їхніх коренів, основ) до афіксів із різною мірою деталізації. Наприклад, у роботі В. Маслова йдеться про «інтернаціональні словотвірчі елементи» та можливість використання будь-якого елемента давньогрецької та латинської мов у названій функції [24:262–263]. Однак, непоодинокими залишаються випадки відсутності будь-яких згадок про афіксоподібні форманти навіть у «базових», «масових» підручниках із грифом Міністерства освіти СРСР або союзних республік.

З початку 1980-х рр. вивчення афіксоподібних формантів виходить на якісно новий рівень: поняття та відповідні терміни знаходимо в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних лінгвістів. З'являються спеціалізовані збірники із досить різноплановою «афіксоїдною» номенклатурою: йдеться, наприклад, про квантитативний метод дослідження афіксальних елементів в германських та слов'янських мовах [2; 3; 26], критерії виділення напівафіксів у німецькій мові [32], нові словоеlementи американської технічної реклами [14] тощо.

Наведені та подібні чинники сигналізують про початок періоду загального визнання відповідних понять та термінів. Розвиваються згадані вище напрямки 60-х–70-х рр., з'являються нові підходи, наприклад, *кількісний* у Б. Барткова, в межах якого здійснено перехід до чотирьохкомпонентної класифікації афіксоподібних формантів за рахунок розмежування понять «афіксоїд» – початковий етап перетворення елемента складноскороченої лексеми на афікс – та «напівафікс», що знаходиться «на половині шляху» між компонентом композита та афіксом» [2:13]. Настає час ґрунтовних аналітичних оглядів *загальної теорії напівафіксів* [3; 37]. Афіксоїди починають вивчатися в ракурсі загальної *теорії неології* [12].

Спостерігається активізація зусиль українських мовознавців: З. Осипенко вже 1983 року вільно вживає термінів «суфіксоїд», «префіксоїд», «афіксоїд», хоча ще й користується синонімічною лексемою «терміноелемент» [28]. К. Городенська в середині 1980-х рр. конкретизує ознаки, за якими префіксоїди української мови відрізняються від префіксів, констатує наявність двох підходів до вивчення статусу афіксальних елементів (якісний і кількісний), розкриває їхню сутність і переваги останнього тощо [10]. Узуалізується тричленна класифікація морфем і в «академічних» роботах: О. Безпояско та К. Городенська детально опрацьовують згадане питання, в тому числі звертаючи увагу на «різний ступінь афіксоїдності» афіксоподібних елементів» [4:23–25]. Знаковою стає робота К. Городенської «Афіксоїди української мови» (1989) [9], в якій порушено питання про два погляди на запозичені та питомі корені в межах якісного підходу до статусу таких дериваційних одиниць (корінь/ афіксоїд), окреслено ситуацію з мірою афіксоїдності коренів у словотвірній системі української мови, звернено увагу на важливість категоріального значення коренів складних слів в процесі їхнього уподібнення, особливості афіксоїдизації коренів із вербальною семантикою тощо.

На початку 1980-х рр. дослідження афіксоїдів з'являються у вірменському мовознавстві [23]. Так, Р. Манучарян погоджується із термінами «афіксоїд», «префіксоїд», «суфіксоїд», однак пропонує називати утворення з афіксоїдами «дериватизованими композитами» [23:124].

Кількісне та якісне зростання студій зазначеної тематики дозволило М. Степанові вже в середині 1980-х рр. виділити *дві основні концепції розвитку теорії напівафіксів*. Суть *першої* полягає у тому, що такі одиниці хоча й визнаються «перехідними», однак розглядаються поряд із афіксами та «включаються ... у відповідні семантичні категорії» [37:161–162]. Прихильники *другої* концепції, за спостереженням дослідниці, намагаються розкрити своєрідність напівафіксів, порівнюючи їх із афіксами та компонентами композитів [37:163]. Продовжено й поглиблено традицію вміщення статей-описів у спеціалізованих словниках-довідниках [27].

Відзначимо, що плуралізм у визначенні статусу конкретних формантів не заважає популяризації відповідних понять в навчальній літературі, – аж до використання терміна «афіксоїд» на позначення заголовка одного з пунктів розділу, присвяченого типам морфем [35:17].

Щоправда, в деяких посібниках, наприклад у «Граматичі української мови» (1982), заходимо зауваження стосовно «неоднотайності» поглядів на статус таких морфем [7:10].

Абсолютно протилежну ситуацію бачимо в напрямку представлення теорії афіксоїдів у виданнях зі «Вступу до мовознавства» 1980-х – початку 1990-х рр.: незважаючи на очевидні здобутки, констатуємо факт майже цілковитого ігнорування цією інформацією. Аналіз підручників та посібників спонукає до висновку, що зазначеної теми у мовознавстві ніби взагалі не існує. Виникає закономірне питання: чому багаторічна дискусія навколо афіксоподібних елементів із все виразнішими тенденціями до їхньої «узуалізації», представлена працями різних форматів (монографії, статті, підручники), майже не відображена в літературі «базового» пропедевтичного курсу? Нелогічність ситуації стає ще очевиднішою, якщо згадати, що основним призначенням дисципліни «Вступ до мовознавства» якраз і є ознайомлення учорашніх абітурієнтів із широким колом проблем і понять сучасного лінгвістики.

Ситуація дещо змінюється на краще лише на початку 1990-х рр., коли в навчально-методичній літературі дисципліни «Вступ до мовознавства» з'являються відповідні терміни й поняття. Однак і тут стикаємося з особливостями, які не дозволяють говорити про повноцінне відображення теми. Наприклад, у підручнику Ю. Карпенка йдеться тільки про *суфіксоїди*, та й то в контексті процесів *декореляції* [13:153–154]. Те саме спостерігаємо і в посібнику В. Кочергіної, де увагу звернено лише на: а) перехід повнозначних морфем до розряду службових з дериваційним значенням» [15:78], б) «напівафікси» у в'єтнамській та китайській (тобто неіндоевропейських) мовах [15:119–120]. В останньому випадку «конспективність» відомостей про афіксоподібні елементи викликає подив, зважаючи на наявній власної монографії дослідниці «Словотвір санскриту» (1990), де, крім іншого, представлено: 1) погляди на проблему відомих санскритологів [16:18, 21–23, 26–28]; 2) терміни «словопрефікси» та «напівафікси» стосовно санскриту [16:26–27, 55]; 3) власні висновки щодо переходу частин складних слів до розряду афіксів у композиціях типу «кармадхарая» [16:161].

Таким чином, в більшості розглянутих підручників та посібників поняття про афіксоподібні форманти та відповідне термінологічне забезпечення представлені незадовільно. Йдеться, переважно, лише про деякі

аспекти «дрейфу» частин складних (складноскорочених) слів в напрямку «повноцінних» афіксів; поодинокими й несистемними є згадки відповідних термінів. Надто повільне реагування на нові, хоча й дискусійні напрацювання світового та вітчизняного мовознавства, вважаємо суттєвим недоліком навчально-методичної літератури курсу «Вступ до мовознавства» радянського періоду. Впевнені, що адекватне та своєчасне

представлення інформації якраз і повинно бути одним із основних способів подолання як суб'єктивних, так і об'єктивних труднощів викладання зазначеної дисципліни. Перспективним у цьому контексті вважаємо дослідження еволюції загальнолінгвістичної проблеми афіксоїдів протягом 1990-х – 2010-х років та аналіз її репрезентації у структурі курсу «Вступ до мовознавства».

Література

1. Акуленко В. В. Вопросы интернационализации словарного состава языка ; под. ред. А. В. Федорова В. В. Акуленко. — Х. : Изд-во Харьков. ун-та, 1972. — 215 с.
2. Бартков Б. И. Английские суффиксоиды, полусуффиксоиды, суффиксы и словарь 100 словообразовательных формантов современного английского языка (научный стиль и литературная норма) / Б. И. Бартков // Аффиксоиды, полуаффиксы и аффиксы в научном стиле и литературной норме. — Владивосток : ДВНЦ АН СССР, 1980. — С. 3—62.
3. Бартков Б. И. Дериватография украинского языка и количественный деривативный 100 аффиксов, полуаффиксов и аффиксоидов научного стиля и литературной нормы / Б. И. Бартков // Полуаффиксация в терминологии и литературной норме. — Владивосток : ДВНЦ АН СССР, 1986. — С. 8—58.
4. Безпояско О. К. Морфеміка української мови / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська : [моногр.] : АН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; [відп. ред. Вихованець І. Р.]. — К. : Наук. думка, 1987. — 211 с.
5. Будагов Р. А. Введение в науку о языке : учеб. пос. для студ. филол. спец. ун-тов и пед. ин-тов. — 2-е перер. и доп. изд. / Р. А. Будагов. — М. : Просвещение, 1965. — 492 с.
6. Вандриес Ж. Язык. Лингвистическое введение в историю / Ж. Вандриес ; [под ред. и с предисл. Р. О Шор]. — М. : Госуд. эконом. изд-во, 1937. — 410 с.
7. Вихованець І. Р. Грамматика української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Грищенко. — К. : Рад. Школа, 1982. — 208 с.
8. Галкина-Федорук Е. М. Современный русский язык, ч. 1 (Лексикология. Фонетика. Словообразование) ; под ред. Е. М. Галкиной-Федорук / Е. Ф. Федорук, К. В. Горшкова, Н. М. Шанский. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1962. — 344 с.
9. Городенская Е. Г. Аффиксоиды украинского языка / Е. Г. Городенская // Проблема статуса деривационных формантов. — Владивосток : ДВО АН СССР, 1989. — С. 86—94.
10. Городенська К. Г. Префікси і префіксоїди в українській мові / К. Г. Городенська // Мовознавство. — 1986. — № 1. — С. 36—41.
11. Григорьев В. П. О границах между словосложением и аффиксацией / В. П. Григорьев // Вопросы языкознания. — 1956. — № 4. — С. 38—52.
12. Гринберг И. М. Роль аффиксоидов в образовании неологизмов русского языка / И. М. Гринберг // Проблема статуса деривационных формантов. — Владивосток : ДВО АН СССР, 1989. — С. 94—103.
13. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства : підручник. — 2-е вид. / Ю. О. Карпенко. — К. ; Одеса : Либідь, 1991. — 280 с.
14. Комолова З. П. Новый словоэлемент лексики американской технической рекламы -trol / З. П. Комолова // Полуаффиксация в терминологии и литературной норме. — Владивосток : ДВНЦ АН СССР, 1986. — С. 81—87.
15. Кочергина В. А. Введение в языковедение. Основы фонетики-фонологии. Грамматика : учеб. пособие. — 2-е изд., перераб. / В. А. Кочергина. — М. : Изд-во МГУ, 1991. — 205 с.
16. Кочергина В. А. Словообразование санскрита / В. А. Кочергина. — М. : Изд-во МГУ, 1990. — 280 с.
17. Крушевский Н. В. Очерк науки о языке / Н. В. Крушевский // Изв. и учен. зап. Импер. Казан. ун-та. — Казань, 1883. — Т. XIX. — Январь—Апрель. — 148 с.
18. Кубрякова Е. С. Об относительно связанных (относительно свободных) морфемах языка / Е. С. Кубрякова // Вопросы языкознания. — 1964. — № 1. — С. 95—100.
19. Кубрякова Е. С. Словообразование / Е. С. Кубрякова // Общее языкознание. Внутренняя структура языка ; отв. ред. Б. А. Серебренников. — М. : Наука, 1972. — С. 344—393.

20. Кубрякова Е. С. Что такое словообразование / Е. С. Кубрякова. — М. : Наука, 1965. — 77 с.
21. Левковская К. А. О префиксации в системе словообразования (на материале неметкого языка) / К. А. Левковская // Вопросы грамматического строя. — М. : Изд-во АН СССР, 1955. — С. 299—321.
22. Максимов В. И. Структура и членение слова / В. И. Максимов. — Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1977. — 147 с.
23. Манучарян Р. С. Словообразовательные значения и формы в русском и армянском языках : учеб. пособие для филолог. факультетов вузов / Р. С. Манучарян. — Ер. : Луйс, 1981. — 315 с.
24. Маслов Ю. С. Введение в языкознание : учеб. пос. для филол. спец. ун-тов / Ю. С. Маслов. — М. : Высш. шк., 1975. — 328 с.
25. Морозова І. І. Соціолінгвістичний підхід до викладання країнознавства / І. І. Морозова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. — 2008. — № 805 : Сер. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. Вип. 54. — С. 95—103.
26. Минина Л. И. Диахроническая и синхроническая продуктивность. Модельная и суммарная частотность суффиксов русского языка / Л. И. Минина, Б. И. Бартков // Полуаффиксация в терминологии и литературной норме. — Владивосток : ДВНЦ АН СССР, 1986. — С. 111—135.
27. Немченко В. Н. Основные понятия морфемики в терминах / В. Н. Немченко. — Красноярск : Изд-во Красноярск. ун-та, 1985. — 202 с.
28. Осипенко З. М. Тенденції розвитку структури складних науково-технічних термінів у сучасній російській мові / З. М. Осипенко // Словотвірна семантика східнослов'янських мов. — К. : Наук. думка, 1983. — С. 154—164.
29. Пауль Г. Принципы истории языка / Г. Пауль ; пер. с нем. А. А. Холодович, вступ. ст. С. Д. Кацнельсона. — М. : Изд-во иностр. л-ры, 1960. — 500 с.
30. Потиха З. А. Современное русское словообразование : пособие для учителя / З. А. Потиха. — М. : Просвещение, 1970. — 384 с.
31. Розенталь Д. Э. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. — М. : Просвещение, 1976. — 543 с.
32. Салахов Р. А. О критериях выделения полусуффиксов в современном немецком языке / Р. А. Салахов // Полуаффиксация в терминологии и литературной норме. — Владивосток : ДВНЦ АН СССР, 1986. — С. 147—156.
33. Сафин Р. А. Статус морфем типа grapho- и -logy / Р. А. Сафин // Вопросы терминологии и лингвистической статистики. — Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1974. — С. 48—54.
34. Словотвір сучасної української літературної мови / відп. ред. М. А. Жовтобрюх. — К. : Наук. думка, 1979. — 406 с.
35. Современный русский язык: словообразование / [Г. А. Молочко, А. П. Фомина, Е. С. Хмелевская и др.]. — 2-е изд., перераб. — Мн. : Высш. шк., 1984. — 159 с.
36. Степанова М. Д. Методы синхронного анализа лексики / М. Д. Степанова. — М. : Высш. шк., 1968. — 200 с.
37. Степанова М. Д. О соотношении словосложения и словопроизводства (проблема «полуаффиксации») / М. Д. Степанова // Полуаффиксация в терминологии и литературной норме. — Владивосток : ДВНЦ АН СССР, 1986. — С. 156—170.
38. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка / М. Д. Степанова ; под ред. Т. В. Строевой. — М. : Изд-во лит-ры на иностр. яз, 1953. — 375 с.
39. Черепанов В. М. О разграничении словосложения и префиксации / В. М. Черепанов // Русский язык в школе. — 1968. — № 5. — С. 99—104.
40. Цыкин В. А. Полуаффиксация в системе китайского словообразования / В. А. Цыкин // Вопросы языкознания. — 1979. — № 5. — С. 80—91.
41. Шанский Н. М. Аффиксоиды в словообразовательной системе современного русского литературного языка / Н. М. Шанский // Исследования по современному русскому языку : сб. ст., посвященный памяти Е. М. Галкиной-Федорук. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1970. — С. 257—271.
42. Шанский Н. М. Очерки по русскому словообразованию / Н. М. Шанский. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1968. — 309 с.
43. Ярхо А. В. Порівняльно-історичний метод у мовознавстві як складова теоретико-методологічної бази лекційного курсу «Вступ до германської філології» / А. В. Ярхо // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. — 2008. — № 805 : Сер. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. Вип. 54. — С. 167—171.